

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ІВАНОВСЬКА АЛЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 342; 342.9

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО
КОНТРОЛЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право,
12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора юридичних наук

КИЇВ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
заслужений юрист України
БУХАНЕВИЧ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ,
Кабінет Міністрів України, керівник служби
Віце-прем'єр-міністра з питань європейської
та євроатлантичної інтеграції України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
КОСТИЦЬКА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА
Інститут законодавства Верховної Ради України,
завідувач відділу теорії та практики
законотворчої діяльності

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МОНАСНКО АНТОН ОЛЕКСІЙОВИЧ
Університет державної фіскальної служби України,
в.о. ректора університету

доктор юридичних наук, доцент,
ПОДОРОЖНА ТЕТЯНА СТАНІСЛАВІВНА
Львівський торговельно-економічний університет
професор кафедри теорії держави та права

Захист відбудеться 26 лютого 2021 р. о 11.00. годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.867.01 Інституту законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Автореферат розісланий 25 січня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Биков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Однією з провідних тенденцій світового розвитку є побудова демократичної правової держави, важливим атрибутом якої є верховенство права, а також розподіл влад, повага до прав людини, демократичний режим, контроль влади. Потреба будь-якого суспільства у формуванні адекватного правового регулювання з метою створення демократичної, правової держави, забезпечення верховенства і прямої дії конституції на території держави викликає необхідність створення й нормативного закріплення комплексу засобів правової охорони конституційних норм.

Особливе місце серед таких засобів займає інститут конституційного контролю. Він забезпечує стабільність державного ладу та демократизацію суспільства саме через забезпечення верховенства конституції, конституціоналізацію правового порядку. У сучасних цивілізованих державах конституційний контроль як вид державної контрольної діяльності є найважливішим засобом забезпечення реального існування конституціоналізму. Його дієвість забезпечується наявністю незалежного органу конституційного контролю, ретельно регламентованою процедурою його реалізації, а також особливою правовою природою актів, які приймаються в результаті реалізації такого контролю. Ефективне здійснення конституційного контролю значною мірою залежить від місця органів конституційного контролю, яке вони займають у механізмі здійснення публічної влади, від їх авторитету в державі й суспільстві, що, у свою чергу, багато в чому залежить від рівня правової свідомості і правової культури посадових осіб органів публічної влади, громадян та суспільства в цілому.

Реформаційні процеси, які відбуваються в нашій державі, спонукають до критичного осмислення зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування інституту конституційного контролю, врахування об'єктивних закономірностей його становлення та розвитку у процесі вдосконалення нормативно-правової бази в цій сфері.

Питання конституційного контролю порівняно нещодавно почали досліджуватися в межах вітчизняної юридичної науки. На сьогодні існує нагальна необхідність у вивченні інституту конституційного контролю з урахуванням його природи саме як виду державної контрольної діяльності, що обумовлено його особливою метою, специфічними завданнями, особливостями правового регулювання, порядку формування органів конституційного контролю, їх організації та діяльності. Необхідно враховувати у вітчизняній державно-правовій практиці зарубіжний досвід, досягнення юридичної науки задля визначення закономірностей інституціоналізації конституційного контролю, подальших шляхів підвищення ефективності функціонування цього інституту з метою забезпечення чіткого й неухильного дотримання конституційної законності в державі.

Тематика конституційного контролю порівняно нещодавно стала досліджуватися в межах національної правової доктрини. Водночас такі

дослідження, визначаючи конституційний контроль як важливий елемент сучасного конституціоналізму, зазвичай не аналізували цей інститут як складник системи державного контролю, який спрямований на забезпечення відповідності актів та дій органів і посадових осіб органів публічної влади принципам верховенства права та конституційної законності.

Недовготривалий вітчизняний досвід функціонування інституту конституційного контролю не давав науковцям достатньо емпіричного матеріалу для визначення певних закономірностей його інституціалізації, а значний вплив політичних чинників на діяльність вітчизняного органу конституційного контролю пояснює неможливість виокремлення науковцями тенденцій розвитку цього інституту в нашій державі. Крім того, використання зарубіжного досвіду під час формування правових засад у цій сфері характеризувалося певною обмеженістю, що можна пояснити певними побоюваннями спричинити перезавантаженість органу конституційного контролю, а ще більше – можливості занадто сильного його впливу на механізм публічної влади загалом. Звичайно, всі ці обставили значною мірою вплинули на розвиток вітчизняної юридичної доктрини в цій сфері.

Дослідженням проблем державного контролю загалом і окремих його видів займалися такі вчені-адміністративісти, як: В. Авер'янов, О. Андрійко, Ю. Битяк, О. Буханевич, С. Вітвіцький, В. Гаращук, І. Голосніченко, Н. Гришина, В. Горшеньов, В. Кобринський, Т. Корняков, Є. Кочергін, П. Лютіков, В. Малиновський, А. Монаєнко, О. Полінець, М. Студенікіна, М. Тищенко, І. Шахов, В. Шестак, О. Шоріна.

Ключові проблеми конституційного контролю розглядались у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: С. Авак'ян, С. Алексєєв, О. Багрій, М. Баймуратов, О. Бориславська, Ю. Барабаш, О. Биков, М. Бжезінський, С. Братусь, О. Васильченко, М. Вітрук, В. Гергелійник, С. Головатий, О. Грінченко, І. Домбровський, В. Джунонь, В. Журавський, Г. Задорожна, Н. Камінська, М. Кельман, О. Керімов, О. Клименко, В. Книш, В. Ковальчук, М. Козюбра, В. Колісник, Т. Коломоець, Н. Колосова, В. Копейчиков, О. Копиленко, І. Костицька, А. Крусян, В. Кузьменко, І. Куян, В. Лазарєв, П. Мартиненко, О. Марцеляк, А. Мацюк, О. Мережко, І. Мищак, Т. Морщакова, Л. Наливайко, Н. Оніщенко, М. Оніщук, О. Петришин, В. Погорілко, Т. Подорожна, Т. Пряхіна, Д. Руссо, М. Савенко, М. Савченко, М. Савчин, А. Селіванов, Г. Серєда, В. Скомороха, О. Скрипнюк, І. Сліденко, І. Словська, І. Сопілко, С. Стеценко, П. Стецюк, Т. Телькіненна, М. Тесленко, Ю. Ткаченко, П. Ткачук, Ю. Тодика, І. Труш, В. Федоренко, О. Фрицький, Т. Цимбалістий, В. Чиркін, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, О. Щербанюк, Л. Юзьков, А. Янчук, О. Ярмиш та ін.

Однак проблема наукового тлумачення конституційного контролю в системі державного контролю, з'ясування ключових ознак цього інституту, а також його відмінностей від інших видів державного контролю в юридичній науці потребує свого системного вирішення. Сьогодні існує потреба в наукових розробках концептуальних проблем конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності.

Дослідження інституту конституційного контролю в контексті системи державного контролю через призму конституційно-правового та адміністративно-правового аналізу у вітчизняній юридичній науці здійснюється вперше.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Постанови Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року», Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, ухвалених рішенням НАПрН України від 24 вересня 2010 року № 14-10, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою НАПрН України від 3 березня 2016 р. № 14-10, на виконання програми досліджень Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка цілісної концепції конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності, визначення його ролі в механізмі здійснення публічної влади та вироблення пропозицій з удосконалення вітчизняного законодавства у сфері організації та реалізації конституційного контролю.

Досягнення означеної мети передбачає розв'язання таких наукових завдань:

- охарактеризувати категоріально-змістові передумови дослідження інституту конституційного контролю як виду контрольної діяльності держави;
- дослідити історію становлення інституту конституційного контролю та визначити основні моделі його реалізації;
- сформулювати методологічні засади дослідження конституційного контролю;
- визначити поняття та характерні риси конституційного контролю як виду державного контролю;
- охарактеризувати основні принципи конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності;
- визначити місце конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади;
- дослідити сутність конституційного нормоконтролю як основної форми реалізації конституційного контролю;
- розкрити зміст, спрямованість та межі здійснення офіційного тлумачення як форми реалізації конституційного контролю;
- з'ясувати особливості конституційного контролю у сфері встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади;
- дати характеристику форм конституційного контролю у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина;

- виявити та дослідити інші форми реалізації конституційного контролю, пов'язані з вирішенням питань публічно-правового характеру;
- дослідити особливості процесуальних відносин у сфері реалізації конституційного контролю;
- охарактеризувати процесуальний порядок реалізації конституційного контролю;
- дослідити правову природу підсумкових актів органів конституційного контролю як результату формалізації його здійснення;
- окреслити теоретико-правові та нормативні засади інституту конституційного контролю в Україні;
- визначити шляхи нормативно-правового забезпечення підвищення ефективності реалізації конституційного контролю як окремого виду державного контролю в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері контрольної діяльності.

Предметом дослідження є теоретико-правові та праксеологічні засади конституційного контролю в системі державного контролю.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є система філософських, загальноправових і конкретно-наукових методів дослідження, які забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження, сприяли правильному розумінню сутності конституційного контролю, а отже, й вирішенню важливих питань його ефективної реалізації.

Авторкою застосований *діалектичний* метод, який був використаний під час дослідження сутності конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності та визначення його ключових ознак, виходячи із характерних рис державного контролю (підрозділ 2.1), а також під час визначення місця та ролі конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади (підрозділ 2.3.). *Системний метод* застосовувався під час аналізу сутності та системи державного контролю, його окремих елементів, відмежування конституційного контролю від інших видів державного контролю (підрозділ 1.3.). *Метод моделювання* став основою для виокремлення моделей конституційного контролю, які сформувались в державно-правовій практиці країн світу (підрозділ 1.2.), а також під час прогнозування дії національного законодавства у досліджуваній сфері (підрозділ 5.2.). *Феноменологічний метод* використаний у процесі виявлення правової природи інституту конституційного контролю, особливостей, які відрізняють його від інших видів державного контролю (підрозділ 2.1.), а також під час характеристики визначальної ролі конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади (підрозділ 2.3.). *Метод формальної логіки* став основою конструювання основних категорій і понять, що стосуються досліджуваної сфери: поняття конституційного контролю (підрозділ 2.1.), принципів його реалізації (підрозділ 2.2.), основних категорій, пов'язаних із функціональними та процесуальними аспектами його реалізації (підрозділи 3.1. – 3.5., підрозділи 4.1. – 4.3.). *Формально-юридичний метод* використовувався під час аналізу та інтерпретації норм конституцій та нормативно-правових актів зарубіжних країн та України,

які регулюють порядок організації та реалізації конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності, (підрозділи 1.2., 2.2., 2.3.), а також під час дослідження особливостей юридичного закріплення повноважень органів конституційного контролю для вирішення різних питань публічно-правового характеру (підрозділи 3.1 – 3.5.). *Компаративний метод* застосований під час наукового зіставлення особливостей конституційного закріплення характерних ознак конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності в різних країнах (підрозділи 2.1., 2.2.), а також у процесі визначення відмінностей органів конституційного контролю від судів системи судоустрою (2.1., 5.1.). *Історико-правовий метод* дослідження застосований під час дослідження хронологічної послідовності виникнення та розвитку інституту конституційного контролю, виділення сучасних моделей організації та реалізації конституційного контролю (1.2.), під час аналізу становлення, розвитку та функціонування вітчизняного законодавства у сфері організації та реалізації конституційного контролю (5.1.). За допомогою *методу структурного аналізу* в роботі досліджено основні складові інституту конституційного контролю (2.1. – 2.3.). *Функціональний метод* дав можливість пізнати особливості процесуальних відносин у сфері конституційного контролю та процедуру його реалізації (4.1., 4.2.), сприяв розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у сфері організації та реалізації конституційного контролю в Україні (5.2.). *Діяльнісний метод* сприяв визначенню феномену конституційного контролю у взаємозв'язку з його функціональною спрямованістю та процесом його реалізації (підрозділи 3.1. – 3.5., 4.2.). *Метод прогнозування* застосовувався під час виділення і аналізу основних напрямків розвитку інституту конституційного контролю в аспекті вдосконалення правового регулювання цього інституту з метою підвищення ефективності його реалізації в Україні (5.2.).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що пропонується дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням інституту конституційного контролю в системі державного контролю. У рамках дослідження одержано нові результати, на основі яких сформульовано авторські категорії, пропозиції та висновки. Основні результати такі:

уперше:

– запропоновано авторську дефініцію конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності – специфічна діяльність державних органів, наділених спеціальною компетенцією безпосередньо в основному законі, що ґрунтується на правозастосовних і правотворчих засадах, спрямована на забезпечення верховенства конституції у правовій системі суспільства, яка здійснюється за суворо визначеною процедурою і полягає в перевірці, виявленні, констатації та усуненні невідповідностей конституції правових актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань, здійснення офіційного тлумачення конституції та законів і прийняття на цій підставі актів, що мають загальнообов'язковий і остаточний за своїми юридичними наслідками характер;

– визначено характерні риси конституційного контролю відповідно до таких ознак державного контролю: 1) правовий характер діяльності; 2) форми реалізації державного контролю; 3) відносини між контролюючим і підконтрольним суб'єктом (підконтрольність); 4) об'єкт державного контролю; 5) право органу державного контролю скасовувати акти підконтрольного суб'єкта;

– доведено, що конституційний контроль не можна вважати функцією жодної з гілок влади, оскільки він визначальним чином впливає на забезпечення чіткого балансу між гілками влади і має значний вплив на всі види публічної влади, вирішуючи питання встановлення та розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади, а також між органами загальнодержавного та регіонального (місцевого) рівня;

– обґрунтовано, що ключовим моментом, який відображає унікальну роль конституційного контролю в процесі здійснення публічної влади в державі, є саме функція здійснення державного контролю на предмет відповідності актів, дій (бездіяльності) органів публічної влади та інших суб'єктів публічно-правових відносин основному закону держави;

– запропоновано авторське визначення конституційного нормоконтролю як основної форми реалізації конституційного контролю, що становить врегульовану основним законом та законодавством держави діяльність спеціально уповноважених органів державної влади з перевірки на відповідність нормам конституції, її духу та принципу конституційної законності правових актів, що здійснюється задля забезпечення верховенства основного закону та встановлення правової державності;

– доведено, що, вирішуючи питання встановлення і розмежування компетенції між органами публічної влади, органи конституційного контролю визначають предмети відання таких органів, що вказує на управлінський характер відносин у цій сфері, і саме у цій сфері визначально виявляється правова природа конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності;

– на основі дослідження наукових поглядів щодо зіставлення понять «конституційно-правовий спір», «конституційно-правовий конфлікт» та «конституційно-правова колізія» доведено, що об'єктом процесуальних відносин у сфері конституційного контролю варто вважати наявний чи можливий конституційно-правовий конфлікт;

– визначено процес реалізації конституційного контролю як регламентований процесуальними нормами порядок діяльності органів конституційного контролю з перевірки відповідності актів та дій (бездіяльності) органів публічної влади та їх посадових осіб приписам конституцій, а також вирішення інших питань публічно-правового характеру, спрямованої на забезпечення верховенства конституції у правовій системі суспільства та прийняття на цій підставі загальнообов'язкових та остаточних актів;

– виокремлено ознаки, за якими Конституційний Суд України відрізняється від судів системи судоустрою: спеціальна система законодавства, способи та порядок формування, суб'єкти і процесуальна форма реалізації повноважень,

предметна компетенція, юридична природа підсумкових актів, функції (Конституційний Суд реалізує особливу, лише йому властиву функцію конституційного контролю);

– стверджується, що Конституційний Суд України організаційно та функціонально перебуває поза межами і судової, й інших гілок влади та входить до сфери забезпечення державної організації загалом, адже є органом, який, здійснюючи конституційний контроль, забезпечує реалізацію державної влади. Він є вищим конституційним органом у механізмі публічної влади України, який володіє правом контролю щодо всіх інших органів публічної влади;

– запропоновано зміни і доповнення до розділу XII Конституції України, зокрема: доповнити ч. 1 ст. 147 Конституції України, в якій визначити, що Конституційний Суд України є єдиним органом конституційного контролю в Україні;

удосконалено:

– позицію, що державний контроль є, з одного боку, адміністративно-правовою категорією, яка визначає важливий напрям діяльності органів публічної влади, а з іншого – однією з фундаментальних основ розвитку державності, що дає змогу розглядати його як конституційно-правову категорію;

– наукові уявлення про елементи системи державного контролю, узгоджена взаємодія яких забезпечує його дієвість та ефективне функціонування. Такими елементами є: 1) правові засади реалізації державного контролю; 2) процес реалізації державного контролю; 3) види державного контролю;

– дефініцію принципів конституційного контролю – ключові ідеї, вихідні засади організації та діяльності державних органів, наділених спеціальною компетенцією щодо перевірки, виявлення, констатації та усунення невідповідностей конституції правових актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань та здійснення інших повноважень, які забезпечують удосконалення, забезпечення ефективності та результативності такої діяльності;

– положення щодо видів принципів конституційного контролю, до яких зараховано окремі загальні принципи державного контролю, тобто ті, що відтворюють засади контролю, незалежно від сфери державно-правової діяльності (верховенство права, законність, гласність, ефективність), та спеціальні принципи, які відображають особливості конституційного контролю як виду державного контролю (принцип незалежності здійснення конституційного контролю, принцип неупередженості, принцип загальнообов'язковості й остаточності результатів конституційного контролю, принцип науковості);

– позицію щодо характерних рис офіційного тлумачення, які визначають його як окрему форму конституційного контролю;

– дефініцію підсумкового акта органу конституційного контролю – правовий акт, який прийнятий відповідним органом конституційного контролю в межах своєї компетенції та у встановленому законом процесуальному порядку, містить висновки органу конституційного контролю, постановлені ним

у результаті конституційного нормоконтролю, офіційного тлумачення конституції чи законів, здійснення інших, передбачених законодавством повноважень, а також має державно-владний характер, обов'язкову силу на всій території держави й оскарженню не підлягає;

– дефініцію правових позицій органу конституційного контролю, а саме: їх визначено як систему аргументів, викладених у мотивувальній частині рішення, та підсумкові висновки, викладені в резолютивній частині рішення, прийнятого за результатами конституційного контролю, які виражають ставлення органу конституційного контролю до певного публічно-правового явища (факту, проблеми), що відображають волю всіх або більшості членів органу конституційного контролю, мають загальний характер дії, є обов'язковими на всій території держави і володіють такою ж юридичною силою, як і самі акти органу конституційного контролю, в яких вони містяться;

– позицію про те, що Конституційний Суд України є важливим елементом політичної системи, однак політична функція цього органу може і повинна здійснюватись лише у формі конституційного контролю. Саме в цьому випадку позиція Конституційного Суду як органу, який здійснює державний контроль за станом конституційної законності, має правове значення і юридичні наслідки, обов'язкові для учасників конституційно-правових відносин;

– висновки про необхідність удосконалення правового регулювання інституту конституційного контролю в Україні на основі позитивної державно-правової практики зарубіжних країн задля підвищення ефективності функціонування цього інституту в нашій державі, зокрема в напрямі вдосконалення конкурсного порядку формування вітчизняного органу конституційного контролю; розширення повноважень Конституційного Суду України, вдосконалення функціонування інституту конституційної скарги, вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду.

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи щодо розуміння відмінностей контролю і нагляду в доктрині адміністративного права та визначення наслідків контрольної і наглядової діяльності як основоположної відмінності між цими явищами;

– наукові бачення сутності державного контролю як багатоаспектного явища, що має комплексний характер і розглядається як функція держави, як форма юридичної діяльності, як стадія управлінського процесу, як засіб забезпечення законності;

– наукове обґрунтування того, що в державно-правовій практиці світу домінують європейська модель конституційного контролю у її різноманітних варіантах, що пояснюється перевагами континентальної системи права загалом та закону як джерела права зокрема, а також здатністю спеціалізованих органів більш ефективно здійснювати конституційний контроль, який є головною функцією і головним призначенням таких органів;

– наукові підходи до розуміння сутності категорій «влада», «публічна влада», «державна влада», «компетенція органу публічної влади», в аспекті місця конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади;

– теоретичні положення щодо основних функціональних напрямів діяльності органів конституційного контролю, до яких віднесено: конституційний нормоконтроль, враховуючи сприяння законотворчості представницьких органів публічної влади на стадії прийняття нормативних актів; офіційне тлумачення конституції та законів; конституційний контроль у сфері вирішення спорів про компетенцію між органами публічної влади; конституційний контроль у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина; контроль за реалізацією конституційної відповідальності за порушення конституції найвищими посадовими особами, за проведенням виборів та референдумів, за діяльністю політичних партій, конституційний контроль у випадках надзвичайних обставин у державі;

– висновок про те, що домінантними формами конституційного контролю є конституційний нормоконтроль та конституційний контроль дій органів державної влади й інших суб'єктів публічно-правових відносин, однак він може реалізовуватись у такій особливій формі, як офіційне тлумачення конституції та законів;

– наукові бачення сутності конституційної скарги як безпосереднього звернення особи приватного права до органу конституційного контролю з вимогою перевірити конституційність певного правового акта або дії органу публічної влади чи посадової особи, якщо такий акт або дія порушує її конституційні права та свободи;

– наукові підходи до поділу суб'єктів процесуальних відносин за ступенем участі у процесі реалізації конституційного контролю на дві групи: 1) основні (орган конституційного контролю як організатор відповідної процедури); 2) другорядні (суб'єкти, пов'язані з процесом реалізації конституційного контролю, які сприяють його реалізації);

– положення про те, що підсумкові акти органів конституційного контролю мають нормативний характер, здатні породжувати правові наслідки та спрямовані на регулювання суспільних відносин.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для науково-теоретичного опрацювання питань, пов'язаних з функціонуванням інституту конституційного контролю (Акт впровадження Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України № 205/1 від 27.11. 2020 р.);

– у правотворчій діяльності – під час розробки і прийняття нових нормативних актів, вдосконалення чинного законодавства, що регламентує порядок організації та діяльності Конституційного Суду України (Акт впровадження Комітету з питань правової політики Верховної Ради України № 04-26/17-2020/244614 (297961) від 18.12.2020 р.);

– у правозастосовчій практиці – для вдосконалення реалізації правових норм у сфері організації та реалізації конституційного контролю в Україні (Акт впровадження Конституційного Суду України № 004-004-18/5155 від 21.12.2020 р.);

– у навчальному процесі – під час підготовки розділів підручників і навчальних посібників, зокрема з курсів «Організація судових і правоохоронних органів», «Конституційне право України», «Конституційне процесуальне право», «Конституційне право зарубіжних країн», «Адміністративне право», «Порівняльне конституційне право», «Конституційний контроль в Україні», «Теорія та практика реалізації конституційного контролю», «Теорія та практика конституційного судочинства», «Проблеми конституційного права України», «Сучасна доктрина адміністративного права», «Тлумачення нормативно-правових актів», у викладанні відповідних навчальних дисциплін, науково-дослідній роботі студентів (Акти впровадження Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого № 127-0103-1391 від 31.12.2020 р. та Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова № 0702/20 від 23.11.2020 р.);

– у правовиховній сфері – в роботі, спрямованій на підвищення суспільного авторитету вітчизняного органу конституційного контролю.

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації положення, узагальнення, оцінки, висновки та пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень. Особистий внесок здобувачки в наукових статтях, опублікованих у співавторстві становить: у науковій статті «Шляхи забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України» – 55 відсотків, у науковій статті – «До питання про причини невиконання рішень Конституційного Суду України» – 45 відсотків, у науковій статті «Роль Конституційного Суду України в захисті трудових прав» – 50 відсотків, у науковій статті «Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика» – 80 відсотків, у науковій статті «Принципи конституційного контролю як специфічного виду державного контролю: сутнісна характеристика» – 80 відсотків, у науковій статті «Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад» – 80 відсотків. Ідеї та розробки, які належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертаційного дослідження.

Основні положення і результати дисертаційної роботи обговорювалися на засіданні кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, а також доповідалися авторкою на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та «круглих столах». Серед них: I Республіканська науково-практична конференція «Правове забезпечення устойчивого розвитку Республіки Беларусь в контексте интеграционных процессов» (г. Гомель, 6 – 7 апреля 2006 г.); Всеукраїнська міжвузівська наукова конференція молодих вчених та аспірантів «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні» (м. Івано-Франківськ, 28 квітня 2006 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2 – 3 червня 2006 р.); XIII регіональна науково-практична конференція «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні»

(м. Львів, 8 – 9 лютого 2007 року); Міжнародна наукова конференція «Дев'ять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12 – 13 листопада 2010 р.); Друга науково-практична конференція «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів» (м. Хмельницький, 4 березня 2011 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 15-й річниці прийняття Конституції України «Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні» (м. Хмельницький, 17 червня 2011 р.); Міжнародна наукова конференція «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 – 19 листопада 2011 р.); Третя науково-практична конференції «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів» (м. Хмельницький, 14 – 15 червня 2012 р.); Республиканская научно-практическая конференция с международным участием «Актуальные проблемы развития правовой системы Республики Беларусь» (Минск, 26 октября 2012 г.); Міжнародна наукова конференція «Одинадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 – 24 листопада 2012 р.); Четверта науково-практична конференція «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів» (м. Хмельницький, 18 – 19 жовтня 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правова політика в Україні: питання теорії та практики» (м. Київ, 24 жовтня 2014 р.); Міжнародна наукова конференція «Тринадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 14 – 15 листопада 2014 р.); Международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы современного публичного и частного права» (г. Минск, 9 апреля 2015 г.); Міжнародна наукова конференції «Чотирнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 – 24 жовтня 2015 р.); Круглий стіл «Актуальні питання регулювання відносин у сфері соціального забезпечення» (м. Хмельницький, 6 листопада 2015 р.); Міжнародна наукова конференція «П'ятнадцять осінні юридичні читання» (21 – 22 жовтня 2016 р.); Міжнародна наукова конференція «Шістнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 20 – 21 жовтня 2017 р.); VI Всеукраїнська заочна науково-практична конференція «Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні» (м. Хмельницький, 7 грудня 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 23 – 30 квітня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19 – 20 жовтня 2018 р.); Міжнародна наукова конференція «Сімнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 19 – 20 жовтня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації» (м. Хмельницький, 17 травня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції» (Київ, 27 червня 2019 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (м. Чернівці, 24 – 25 жовтня 2019 р.); Міжнародна наукова конференція «Вісімнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями

громадянського суспільства в Україні та зарубіжних державах» (м. Київ, 29 листопада 2019 р.); III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 28 лютого – 3 березня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпро, 3 – 4 квітня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (м. Запоріжжя, 8 – 9 травня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 8 – 9 травня 2020 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання вдосконалення національного законодавства» (м. Маріуполь, 14 травня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Малиновські читання» (м. Острог, 22 травня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Адміністративно-правова доктрина і практика в умовах сучасних викликів» (м. Київ, 4 – 5 червня 2020 р.); Друга Міжнародна науково-практична конференція «Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи» (Львів, 16 жовтня 2020 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і практичні рекомендації дисертації опубліковані в 2 одноосібних та 1 колективній монографічних дослідженнях, 25 наукових статтях, з яких 6 входять до наукових періодичних видань інших держав, 5 публікаціях та статтях в інших виданнях, 1 одноосібному і 1 колективному навчальних посібниках, 38 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях, «круглих столах».

Структура дисертації обрана відповідно до мети, завдань, предмета й логіки дослідження і складається зі вступу, п'яти розділів (16-ти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 511 сторінок, з них основного тексту – 389 сторінок. Список використаних джерел налічує 698 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, його науково-теоретичне підґрунтя, визначені мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічні, нормативні та емпіричні засади. Окреслено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Наведені відомості про апробацію основних результатів дослідження.

Розділ 1. «Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження державно-правової природи інституту конституційного контролю» містить три підрозділи, в яких аналізуються категоріально-змістові передумови дослідження конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності, досліджується генеза та сучасні моделі конституційного контролю та визначається методологія дослідження державно-правової природи інституту конституційного контролю.

У підрозділі 1.1. **«Категоріально-змістові передумови дослідження інституту конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності»** проаналізовано теоретичні підходи до розуміння державного контролю та розглянуто це явище в декількох аспектах: як функція держави, як форма юридичної діяльності, як стадія управлінського процесу та як засіб забезпечення законності. Виходячи з аналізу наукових підходів до поняття державного контролю, виділено такі його основні ознаки: є проявом функції держави; є діяльністю, яка врегульована правовими приписами; включає сукупність різних за формою дій правового характеру; передбачає оперативне втручання контролюючого суб'єкта в діяльність підконтрольних суб'єктів та можливість застосування заходів примусу, здійснення превентивних та припиняючих заходів задля запобігання порушень законодавства; здійснюється з метою забезпечення законності в державному управлінні, а також з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина; спрямований на досягнення певного результату правового характеру; результати державного контролю оформлюються в офіційних актах, які мають, як правило, зобов'язальний характер. На основі визначення сутнісних ознак державного контролю зроблено висновок, що, з одного боку, державний контроль є адміністративно-правовою категорією, яка визначає важливий напрямок діяльності органів публічної влади, а з іншого – він є однією з фундаментальних основ розвитку державності, що дозволяє говорити про нього як конституційно-правову категорію.

Система державного контролю складається з певних елементів, узгоджена взаємодія яких забезпечує його дієвість та ефективне функціонування. Найважливішими серед цих елементів є такі: 1) правові засади реалізації державного контролю; 2) процес реалізації державного контролю; 3) види державного контролю. Проаналізовано основні критерії класифікації видів конституційного контролю, акцентовано увагу на розмежуванні видів державного контролю залежно від суб'єктів реалізації контрольних функцій. Стверджується, що конституційний контроль є окремим специфічним видом державної контрольної діяльності, що обумовлюється особливою метою, специфічними завданнями, особливостями правового регулювання порядку формування, організації та діяльності органів конституційного контролю.

У підрозділі 1.2. **«Генеза та сучасні моделі конституційного контролю»** аналізується історія становлення інституту конституційного контролю у світі. Звертається увага на окремі зародки цього інституту за часів Стародавньої Греції, Священної Римської імперії та за часів середньовіччя. Стверджується, що, незважаючи на те, що конституційний контроль у повноцінному його вигляді виник у США, однак, враховуючи, що Сполучені Штати Америки, які

здобули незалежність, були британськими володіннями, їхня правова система була ідентичною правовій системі Великобританії. Тому великий вплив на становлення конституційного контролю здійснили положення, які були сформульовані в англійській правовій доктрині і які заклали основу конституційного контролю в його першопочатковому варіанті.

Визначено, що основними видами сучасних моделей конституційного контролю є американська і європейська, проаналізовано їхні характерні особливості, однак вказується, що детальний аналіз конституцій, законів та державно-правової практики дозволяє говорити, що на сьогодні вказані моделі досить нечасто функціонують у чистому, класичному вигляді. Вибір тих чи інших моделей американської чи європейської моделі в кожному конкретному випадку залежить від історичного, економічного, політичного розвитку відповідної країни, її національної специфіки. Тому сьогодні можна говорити про змішані моделі конституційного контролю, у яких поєднано певні риси, властиві як американській, так і європейській моделі. Акцентується, що на сучасному етапі домінантною є європейська модель в її різноманітних варіантах, що пояснюється перевагами континентальної системи права загалом та закону як джерела права зокрема, а також здатністю спеціалізованих органів більш ефективно здійснювати конституційний контроль, який є головною функцією і головним призначенням таких органів.

У *підрозділі 1.3. «Методологія правового дослідження державно-правової природи інституту конституційного контролю»* доведено, що під час дослідження теоретико-правових та праксеологічних засад конституційного контролю в системі державного контролю як вихідних методологічних основ дослідження доцільно використовувати як філософські, так і загальноправові та конкретно-наукові методи без прив'язки до ієрархії методологій, застосовувати міжгалузеву методологію, враховуючи те, що конституційний контроль як вид державного контролю тісно пов'язаний з іншими державно-правовими явищами та інститутами, що вимагає застосування широкого арсеналу методів дослідження. У дослідженні використовуються такі методи, як діалектичний, системний, феноменологічний, метод формальної логіки, формально-юридичний, метод моделювання, компаративний метод, історико-правовий, метод структурного аналізу, функціональний, метод прогнозування та діяльнісний методи. Комплексний підхід до з'ясування методологічних засад дослідження інституту конституційного контролю передбачає плюралізм і додатковість наукових методологічних підходів. Стверджується, що обрана методологія дослідження дозволила викласти авторське бачення сутності конституційного контролю, його місця в системі державного контролю, отримати науково обґрунтовані результати, зробити обґрунтовані та об'єктивні висновки, окреслити шляхи вдосконалення нормативно-правових засад реалізації конституційного контролю в Україні. Під час проведення дослідження перевага надається системному та компаративному методам.

Розділ 2. «Сутнісно-правові характеристики конституційного контролю як виду державного контролю» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню поняття конституційного контролю як самостійного

напрямку державно-владної діяльності, його принципів та визначенню місця конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади.

У *підрозділі 2.1. «Поняття конституційного контролю як самостійного напрямку державно-владної діяльності»* аналізуються основні теоретичні підходи до розуміння сутності поняття конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності. Узагальнений теоретико-правовий аналіз діяльності вищих органів державної влади дозволив зробити висновок про наявність у них державних контрольних повноважень, однак ці повноваження не можна вважати саме конституційним контролем. Стверджується, що широке розуміння конституційного контролю є дуже близьким до поняття «правова охорона конституції», яке є сукупністю усіх юридичних заходів, спрямованих на виконання норм основного закону та дотримання режиму конституційної законності.

Визначено, що поняття конституційного контролю слід розглядати у вузькому розумінні як специфічну діяльність державних органів, наділених спеціальною компетенцією безпосередньо в основному законі, засновану на правозастосовних і правотворчих засадах і спрямовану на забезпечення верховенства конституції у правовій системі суспільства та попередження видання нормативних актів, які не відповідають конституції, яка здійснюється за суворо визначеною процедурою і полягає у перевірці, виявленні, констатації та усуненні невідповідностей конституції правових актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань, здійснення офіційного тлумачення конституції та законів і прийняття на цій підставі актів, що мають загальнообов'язковий і остаточний за своїми юридичними наслідками характер.

Проаналізовано характерні риси конституційного контролю, враховуючи такі ознаки державного контролю, як: правовий характер діяльності, форми реалізації державного контролю, відносини між контролюючим і підконтрольним суб'єктом, об'єкт державного контролю, яким, як правило, є законність дій підконтрольного суб'єкта, право органу державного контролю скасовувати акти підконтрольного суб'єкта.

У *підрозділі 2.2. «Принципи конституційного контролю»* на підставі узагальнення наукових підходів щодо сутності принципів державного контролю та з урахуванням специфіки об'єктів конституційного контролю сформульовано дефініцію принципів конституційного контролю, під якими розуміються ключові ідеї, вихідні засади організації та діяльності державних органів, наділених спеціальною компетенцією щодо перевірки, виявлення, констатації та усунення невідповідностей конституції правових актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань та здійснення інших повноважень, які забезпечують удосконалення, забезпечення ефективності та результативності такої діяльності.

Обґрунтовується, що, визначаючи принципи конституційного контролю, слід спиратись на аналіз принципів державного контролю, як на категорію, враховуючи специфіку саме конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності. Тому до принципів конституційного контролю слід

віднести окремі загальні принципи державного контролю, тобто ті, що відтворюють засади контролю, незалежно від сфери державно-правової діяльності (верховенство права, законність, гласність, ефективність) та спеціальні принципи, які відображають особливості конституційного контролю як виду державного контролю (принцип незалежності здійснення конституційного контролю, принцип неупередженості, принцип загальнообов'язковості й остаточності результатів конституційного контролю, принцип науковості). Системоутворююче значення мають принципи верховенства права та конституційної законності, які є основоположними засадами правової регламентації суспільних відносин у сфері конституційного контролю.

У **підрозділі 2.3. «Місце конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади»** на основі дослідження сутності понять «публічна влада» та «державна влада», аналізу зіставлення цих понять визначається роль конституційного контролю в забезпеченні принципу поділу влад та його вплив на діяльність органів публічної влади в цілому. Зазначається, що ефективний конституційний контроль є умовою досягнення головної мети принципу розподілу влад, а саме: шляхом задіяння механізму стримувань і противаг зберегти конституційно закріплений баланс взаємовідносин різних органів влади, забезпечити прогресивний розвиток суспільства і держави. Розподіл влад є структуроутворюючим і функціональним принципом раціональної організації конституційного контролю. Як вид державного контролю, конституційний контроль повинен забезпечити обмеження самої державної влади на користь принципів права.

Стверджується, що конституційний контроль не можна вважати функцією жодної з гілок влади у зв'язку з тим, що, по-перше, інститут конституційного контролю покликаний вирішувати питання, пов'язані з розмежуванням повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, а також між органами загальнодержавного та регіонального (місцевого) рівня, по-друге, конституційний контроль покликаний убезпечити органи публічної влади від прийняття актів, які суперечитимуть волі та інтересам народу як єдиного джерела влади в демократичній державі. Конституційний контроль здійснює досить суттєвий вплив на всі види публічної влади: як на державну владу, так і на безпосереднє народовладдя та місцеве самоврядування. Саме здійснення конституційного контролю як виду державного контролю на предмет відповідності актів, дій та рішень органів публічної влади та інших суб'єктів публічно-правових відносин основному закону держави відображає його ключову роль у механізмі здійснення публічної влади.

Розділ 3. «Функціональні аспекти реалізації конституційного контролю» складається з п'яти підрозділів, у яких досліджуються теоретичні положення щодо основних функціональних напрямків діяльності органів конституційного контролю, до яких віднесено конституційний нормоконтроль, включаючи сприяння законотворчості представницьких органів на стадії прийняття нормативно-правових актів; офіційне тлумачення конституції та законів; конституційний контроль у сфері вирішення спорів про компетенцію

між органами публічної влади; конституційний контроль у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина; конституційний контроль в інших сферах, пов'язаних з вирішенням питань публічно-правового характеру.

У підрозділі 3.1. «Конституційний нормоконтроль як основна форма реалізації конституційного контролю» на основі узагальнення наукових підходів щодо поняття нормоконтролю запропоновано авторську дефініцію конституційного нормоконтролю як основної форми реалізації конституційного контролю, що представляє врегульовану основним законом та законодавством держави діяльність спеціально уповноважених органів державної влади з перевірки на відповідність нормам конституції, її духу та принципу конституційної законності правових актів, що здійснюється з метою забезпечення верховенства основного закону та встановлення правової державності. Конституційний нормоконтроль є основним призначенням інституту конституційного контролю.

Визначено, що підставами для визнання правових актів неконституційними зазвичай є невідповідність конституції відповідної держави змісту норми (правовий акт повинен відповідати букві і духу основного закону держави); невідповідність юридичній формі та неналежне юридичне оформлення (правовий акт повинен відповідати юридичній формі, відповідно до змісту залежно від предмета і сфери правового регулювання, а також мати належне юридичне оформлення); порушення конституційно встановленої процедури прийняття відповідного правового акта (повинен бути належний суб'єкт правотворчої ініціативи, дотримано одноосібний або колегіальний порядок розгляду і прийняття, проходження всіх стадій прийняття правового акта, забезпечено кворум, своєчасне опублікування правового акта в офіційному джерелі); перевищення конституційних повноважень під час його прийняття, порядку набуття ним чинності (беруться до уваги критерії функціонального (по горизонталі) і ієрархічного (по вертикалі) розподілу компетенції, тобто на рівнях загальнодержавному і регіональному).

Досліджено практику правового регулювання конституційного нормоконтролю змін та доповнень до конституцій, що дозволило поділити держави в аспекті здійснення такого нормоконтролю на три групи: 1) держави, в яких конституційний нормоконтроль змін до конституції не проводиться; 2) держави, в яких конституціями і законодавством прямо не передбачено можливість конституційного нормоконтролю змін до конституції, однак це повноваження реалізується за допомогою інших процедур; 3) держави, в яких конституційний нормоконтроль змін і доповнень до основного закону у вигляді окремого повноваження органу конституційного контролю прямо передбачено в конституції і законодавстві.

Під час дослідження особливостей конституційного нормоконтролю міжнародних угод зроблено висновок, що такий нормоконтроль поділяється на два різновиди: 1) визначення відповідності самих міжнародних договорів конституції країни; 2) визначення відповідності внутрішнього права міжнародним угодам держави. Досліджено особливості попереднього та наступного нормоконтролю у цій сфері. Стверджується, що при здійсненні

наступного конституційного нормоконтролю чинних міжнародних договорів, законодавством держави повинен бути передбачений відповідний механізм для недопущення невиконання державою міжнародних зобов'язань.

У підрозділі 3.2. «Офіційне тлумачення як форма реалізації конституційного контролю: зміст, спрямованість та межі здійснення» проаналізовано характерні риси офіційного тлумачення, які визначають його як окрему форму конституційного контролю: право здійснення офіційного тлумачення конституції і законів мають лише спеціально уповноважені державою органи; підставами для здійснення офіційного тлумачення є розбіжність у розумінні певної правової норми різними суб'єктами правореалізації; метою офіційного тлумачення є заповнення прогалин у регулюванні правових відносин, а також усунення неузгодженостей, які існують між положеннями конституції та законодавчих актів; підстави, основні принципи та порядок здійснення офіційного тлумачення встановлюється конституцією та законами; правотлумачна діяльність органу конституційного контролю не призводить до зміни правових норм, які ним тлумачаться, до створення нових правових норм і полягає у з'ясуванні та роз'ясненні змісту волі законодавців, вираженої у конституції чи законі; здійснюється у формі нормативної або казуальної інтерпретації конституційних або законодавчих норм; результатом офіційного тлумачення є прийняття відповідного акта тлумачення, який є обов'язковим для всіх суб'єктів правових відносин у державі.

З урахуванням вищезазначених характерних рис, офіційне тлумачення визначається як діяльність уповноваженого державою органу, яка полягає в роз'ясненні змісту норми конституції або закону, з метою заповнення прогалин у регулюванні правових відносин, усунення розбіжностей у розумінні певної правової норми різними суб'єктами правореалізації.

Межі офіційного тлумачення – це певні межі з'ясування та роз'яснення положень конституції чи закону, які ґрунтуються на принципах тлумачення таких положень. Органи конституційного контролю не можуть виходити за встановлену межу, не ставлячи при цьому під загрозу легітимність влади і конституційну законність.

У підрозділі 3.3. «Конституційний контроль у сфері встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади» на основі аналізу сутності поняття «компетенція», з погляду юридичної науки та науки державного управління, визначено, що компетенція органу публічної влади – це сукупність прав та обов'язків, які складають його повноваження, що зумовлені метою діяльності відповідного органу, його завданнями та функціями. Недоліки конституційного та законодавчого регулювання компетенції органів публічної влади часто призводять до виникнення конфліктів між зазначеними органами з приводу розмежування повноважень і предметів відання. Конституційний контроль є найбільш ефективним засобом вирішення таких конфліктів, оскільки саме він сприяє забезпеченню конституційної рівноваги між органами державної влади, узгодженню інтересів суб'єктів публічно-владних відносин.

Визначено такі способи правового регулювання повноважень органів конституційного контролю у сфері встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади: 1) закріплення повноваження про вирішення питань компетенції має непрямий характер, витікаючи з інших повноважень, наданих органу конституційного контролю; 2) безпосереднє віднесення конституцією і законодавством питання встановлення та розмежування компетенції органів публічної до відання органу конституційного контролю. Тобто такий конституційний контроль здійснюється у формі конституційного нормоконтролю або у формі вирішення конституційно-правових спорів.

Стверджується, що саме у сфері встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади повною мірою виявляється правова природа конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності, адже, здійснюючи це повноваження, органи конституційного контролю визначають предмети відання таких органів, що вказує на управлінський характер відносин у цій сфері.

У *підрозділі 3.4. «Конституційний контроль у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина»* зазначається, що звернення до органів конституційного контролю слід вважати одним із видів звернень громадян у державні органи, а тому він є ефективним засобом захисту прав та свобод, а з іншого – це одна з форм впливу на діяльність органів публічної влади.

Механізм захисту прав та свобод за допомогою конституційного контролю залежить від моделі конституційного контролю, яка діє у відповідній державі. Обґрунтовано, що безпосередню можливість вдатися до конституційного контролю, як до форми захисту конституційних прав особи, права яких порушено, мають лише в разі конституційного та законодавчого закріплення у відповідній державі інституту конституційної скарги. На основі дослідження наукових підходів до поняття конституційної скарги цей інститут визначено як безпосереднє звернення особи приватного права до органу конституційного контролю з вимогою перевірити конституційність певного правового акта або дії органу публічної влади чи посадової особи, якщо такий акт або дія порушує її конституційні права та свободи. Основними елементами конституційної скарги є суб'єкти та підстави її подання, предмет конституційної скарги та основні умови прийнятності конституційної скарги.

Стверджується, що найбільш поширеною моделлю конституційної скарги на сьогодні є модель часткової конституційної скарги, що надає можливість оскаржувати нормативно-правові акти або їхні окремі види. Однак тенденцією розвитку інституту конституційної скарги можна вважати поширення моделі повної конституційної скарги, яка передбачає можливість перевірки конституційності будь-яких правових актів, включаючи індивідуальні акти правозастосування.

У *підрозділі 3.5. «Інші форми реалізації конституційного контролю, пов'язані з вирішенням питань публічно-правового характеру»* на підставі аналізу нормативно-правової бази та державно-правової практики демократичних країн світу встановлено, що сфера предметної компетенції органів конституційного контролю в багатьох країнах є досить широкою. До

відання органів конституційного контролю належить вирішення багатьох питань, безпосередньо пов'язаних із внутрішньополітичним життям країни, що свідчить про те, що конституційний контроль є окремим видом державної контрольної діяльності. До таких повноважень слід віднести конституційний контроль питань, пов'язаних з переслідуванням посадових осіб за порушення конституції, конституційний контроль добровільної відставки глави держави, надання висновку про неможливість виконання президентом своїх повноважень з поважних причин, участь у процедурі розпуску парламенту, визнання правомочності окремих депутатів та питання позбавлення їх депутатських мандатів, повноваження у сфері забезпечення конституційності виборів і референдумів, повноваження щодо контролю за конституційністю організації та діяльності політичних партій, конституційний контроль у випадках надзвичайних обставин у державі та ін. Загалом, перелік державно-правових відносин, які можуть бути предметом конституційного контролю, в різних країнах неоднаковий, їхня типовість для органів конституційного контролю та традиційна їм притаманність буде формуватися з плином часу і практикою застосування.

Розділ 4. «Процесуальні аспекти реалізації конституційного контролю» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються особливості процесуальних відносин у сфері реалізації конституційного контролю, специфіка суб'єктів таких відносин, визначається процесуальний порядок реалізації конституційного контролю, аналізується правова природа підсумкових актів органів конституційного контролю.

У підрозділі 4.1. «Особливості процесуальних відносин у сфері реалізації конституційного контролю» з урахуванням наявних у правовій доктрині підходів до поняття та ознак процесуальних правовідносин сформульовано дефініцію поняття процесуальних правовідносин у сфері реалізації конституційного контролю, під якими слід розуміти врегульовані конституцією, законодавством, регламентарними нормами суспільні відносини, які складаються між суб'єктами права в процесі реалізації конституційного контролю. Такі правовідносини мають специфічні риси, які виявляються в їхніх об'єктах, у складі суб'єктів цих відносин, у характері процесуальних прав і обов'язків цих суб'єктів. Узагальнений аналіз наукових підходів до розмежування понять «конституційно-правовий спір», «конституційно-правовий конфлікт» та «конституційно-правова колізія» дав можливість обґрунтувати, що об'єктом процесуальних відносин у сфері конституційного контролю варто вважати наявний чи можливий конституційно-правовий конфлікт.

Визначено, що суб'єкти процесуальних відносин у сфері конституційного контролю – це органи влади і особи, які беруть участь у процесі реалізації конституційного контролю, а також органи влади і особи, які вступають у певні відносини з органом конституційного контролю, пов'язані з реалізацією конституційного контролю, які володіють певним процесуальним статусом та комплексом процесуальних прав та обов'язків. Специфіка суб'єктів процесуальних відносин у сфері конституційного контролю порівняно із суб'єктами провадження у судах системи судоустрою полягає в такому: 1)

суб'єктний склад його учасників чітко визначений, обмежений, їхні інтереси перебувають у публічно-правовій сфері; 2) одні і ті ж самі суб'єкти можуть виступати і як заявники і як протилежна сторона, тобто органи чи посадові особи, що видали акти (вчинили дії), конституційність яких перевіряється шляхом конституційного контролю. Суб'єкти процесуальних відносин, залежно від ступеню участі у процесі реалізації конституційного контролю, поділяються на дві основні групи: 1) основні, до яких слід віднести орган конституційного контролю як організатора процедури конституційного контролю; 2) другорядні – суб'єкти, пов'язані з процесом реалізації конституційного контролю, які сприяють його реалізації.

У підрозділі 4.2. «Процесуальний порядок реалізації конституційного контролю» визначено, що процес реалізації конституційного контролю – це регламентований процесуальними нормами порядок діяльності органів конституційного контролю з перевірки відповідності актів та дій (бездіяльності) органів публічної влади та їх посадових осіб приписам конституцій, а також вирішення інших питань публічно-правового характеру, спрямованої на забезпечення верховенства конституції у правовій системі суспільства та прийняття на цій підставі загальнообов'язкових та остаточних актів.

Характерними рисами процесу конституційного контролю, який відрізняє його від процесу здійснення судочинства в судах системи судоустрою, є такі: 1) регулюється, як правило, регламентами спеціалізованих органів конституційного контролю (за умов європейської моделі конституційного контролю), актами, які регламентують правила здійснення судочинства, або судовими прецедентами (за умов американської та змішаної моделей); 2) в основу процесу реалізації конституційного контролю покладені не всі принципи, на основі яких здійснюється судочинство в судах системи судоустрою; 3) на відміну від результатів здійснення судочинства в судах системи судоустрою, результати процесу реалізації конституційного контролю здійснюють визначальний вплив на публічно-правові відносини, на розвиток правової системи та державності загалом.

У підрозділі 4.3. «Підсумкові акти органів конституційного контролю як результат формалізації його здійснення» визначено, що підсумковий акт органу конституційного контролю – це правовий акт, який прийнятий відповідним органом конституційного контролю в межах своєї компетенції і у встановленому законом процесуальному порядку, містить висновки органу конституційного контролю, постановлені ним у результаті конституційного нормоконтролю, офіційного тлумачення конституції чи законів, здійснення інших, передбачених законодавством повноважень, а також має державно-владний характер, обов'язкову силу на всій території держави і оскарженню не підлягає.

Стверджується, що підсумкові акти органів конституційного контролю мають нормативно-правову природу, здатні породжувати певні правові наслідки і спрямовані на регулювання певних суспільних відносин, оскільки володіють усіма характерними рисами, притаманними нормативно-правовим актам: мають державний характер, приймаються спеціально уповноваженими суб'єктами,

мають письмову форму, встановлюють, змінюють або скасовують правові норми, поширюються на невизначене коло суб'єктів, є обов'язковими до виконання. Наголошується на важливості такої ознаки підсумкових актів органів конституційного контролю як їх остаточність, яка свідчить про вищу юридичну силу таких актів.

Досліджено сутність правових позицій органу конституційного контролю, які визначено як систему аргументів, викладених у мотивувальній частині рішення, та підсумкові висновки, викладені в резолютивній частині рішення, прийнятого за результатами конституційного контролю, які виражають ставлення органу конституційного контролю до певного публічно-правового явища (факту, проблеми), що відображають волю всіх або більшості членів органу конституційного контролю, мають загальний характер дії, є обов'язковими на всій території держави і володіють такою ж юридичною силою, як і самі акти органу конституційного контролю, в яких вони містяться. Правові позиції органів конституційного контролю можна поділити на два основні види: 1) правові позиції, сформульовані внаслідок конституційного нормоконтролю; 2) правові позиції, сформульовані внаслідок здійснення офіційного тлумачення конституції і законів.

Розділ 5. «Проблеми та перспективи вдосконалення реалізації конституційного контролю в Україні» складається з двох підрозділів, у яких аналізуються теоретичні та нормативні засади інституту конституційного контролю в Україні та окреслюються шляхи підвищення ефективності реалізації конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності.

У ***підрозділі 5.1. «Теоретико-правові та нормативні засади інституту конституційного контролю в Україні»*** проаналізовано історію становлення інституту конституційного контролю в Україні, досліджено нормативні засади його організації та реалізації.

Визначено особливості, які відрізняють Конституційний Суд України від судів системи судоустрою: 1) спеціальна система законодавства; 2) відмінність у способах та порядку формування; 3) різна предметна компетенція; 4) відмінність суб'єктів і процесуальної форми реалізації повноважень; 5) відмінності у юридичній природі підсумкових актів. Наголошено, що визначальну роль відіграють відмінності функціонального характеру, оскільки Конституційний Суд здійснює особливу, лише йому притаманну функцію конституційного контролю. Ця функція пронизує всі повноваження Конституційного Суду, визначає його правовий статус у системі органів публічної влади як особливого контролюючого органу. Доведено, що Конституційний Суд України організаційно та функціонально перебуває поза межами як судової, так і інших гілок влади, діє у сфері забезпечення державної організації загалом, будучи органом держави, який, здійснюючи конституційний контроль, забезпечує реалізацію державної влади. Він є вищим конституційним органом у механізмі публічної влади України, який володіє правом контролю щодо всіх інших органів публічної влади.

Наголошується, що Конституційний Суд України є важливим елементом політичної системи, однак політична функція цього органу може і повинна

здійснюватись лише у формі конституційного контролю. Саме в цьому випадку позиція Конституційного Суду як органу, який здійснює державний контроль за станом конституційної законності, має правове значення і юридичні наслідки, обов'язкові для учасників публічно-правових відносин.

У підрозділі 5.2. «Шляхи нормативно-правового забезпечення підвищення ефективності реалізації конституційного контролю як окремого виду державного контролю в Україні» обґрунтовується необхідність конституційного та законодавчого вдосконалення окремих організаційних та функціональних аспектів реалізації конституційного контролю в Україні, вказується на доцільність врахування зарубіжного досвіду правового регулювання цього інституту, що сприятиме цілеспрямованому вдосконаленню відповідного національного законодавства, дозволить підвищити ефективність організації та реалізації конституційного контролю в Україні.

Основними напрямками підвищення ефективності реалізації конституційного контролю як виду державного контролю в Україні визначено такі: вдосконалення конкурсного порядку відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України; підвищення вимог до кандидатів на ці посади; включення до переліку повноважень Конституційного Суду України права здійснювати наступний конституційний контроль законів України про внесення змін та доповнень до Конституції України та права вирішення питань про встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади як за горизонтальним, так і за вертикальним принципом; вдосконалення національної моделі конституційної скарги на основі позитивного зарубіжного досвіду; повернення Конституційному Суду України права здійснювати офіційне тлумачення законів, з урахуванням недоліків попереднього правового регулювання здійснення ним цього повноваження; конституційне та законодавче визначення механізму виконання рішень Конституційного Суду України.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено і по-новому розв'язано важливу наукову проблему, що виявляється в комплексному дослідженні конституційного контролю як окремого виду державного контролю, його ролі в механізмі здійснення публічної влади, та вироблено пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері організації та реалізації конституційного контролю. Найважливішими науковими результатами дослідження є такі:

1. Первинним положенням теоретико-методологічних засад дослідження інституту конституційного контролю є визначення змісту поняття «державний контроль», який можна розглядати як функцію держави, як засіб забезпечення законності, як стадію управлінського процесу, а також у найбільш широкому значенні – як вид юридичної діяльності. Особливість державного контролю як функції, що пронизує всі гілки влади і є засобом реалізації різнорідних гілок влади, визначає надзвичайну різноманітність його видів. Конституційний

контроль є окремим за особливостями реалізації, метою та призначенням видом державного контролю.

2. Історія становлення та розвитку інституту конституційного контролю показує, що в сучасній державно-правовій практиці цей інститут має універсальний характер, оскільки є притаманним як для країн із глибокими демократичними традиціями, так і для країн, які лише в недалекому минулому стали на шлях демократичного розвитку. Незважаючи на схожі функції всіх органів такого характеру, цей інститут проявляється у значному різноманітті моделей, які вже не можна зводити до «класичних» – американської та європейської. Факторами, які вплинули на формування наявних на сьогодні моделей конституційного контролю, є особливості правових систем окремих держав, форма правління, політичний режим, який склався в державі, національні, історичні особливості розвитку відповідної держави, її політико-правові традиції. Тому сьогодні можна говорити про змішані моделі конституційного контролю, у яких поєднано певні риси, властиві як американській, так і європейській моделі.

Аналіз поширеності застосування конкретних моделей конституційного контролю дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі домінують європейська модель в її різноманітних варіантах. Це пояснюється перевагами континентальної системи права загалом та закону як джерела права зокрема, а також здатністю спеціалізованих органів більш ефективно здійснювати конституційний контроль, який є головною функцією і головним призначенням таких органів.

3. Методологія дослідження теоретико-правових та праксеологічних засад конституційного контролю в системі державного контролю вимагає використання як вихідних методологічних основ дослідження філософських, загальноправових і конкретно-наукових методів без прив'язки до ієрархії методологій, враховуючи, що конституційний контроль як вид державного контролю тісно пов'язаний з іншими державно-правовими явищами та інститутами, що вимагає застосування широкого арсеналу методів дослідження. Саме такий підхід до методології сприяє правильному розумінню інституту конституційного контролю, а отже, й вирішенню важливих питань його ефективної реалізації.

4. Конституційний контроль – це специфічна діяльність державних органів, наділених спеціальною компетенцією безпосередньо в основному законі, заснована на правозастосовних і правотворчих засадах і спрямована на забезпечення верховенства конституції у правовій системі суспільства, яка здійснюється за суворо визначеною процедурою і полягає в перевірці, виявленні, констатації та усуненні невідповідностей конституції правових актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань, здійснення офіційного тлумачення конституції та законів і прийняття на цій підставі актів, що мають загальнообов'язковий і остаточний за своїми юридичними наслідками характер.

Характерні риси конституційного контролю базуються на таких ознаках державного контролю: 1) правовий характер діяльності; 2) форми реалізації

державного контролю; 3) відносини між контролюючим і підконтрольним суб'єктом (підконтрольність); 4) об'єкт державного контролю; 5) право органу державного контролю скасовувати акти підконтрольного суб'єкта.

5. Принципи конституційного контролю – ключові ідеї, вихідні засади організації та діяльності державних органів, наділених спеціальною компетенцією щодо перевірки, виявлення, констатації та усунення невідповідностей конституції правових актів, а також дій (бездіяльності) органів публічної влади, організацій або громадських об'єднань та здійснення інших повноважень, які забезпечують удосконалення, забезпечення ефективності та результативності такої діяльності.

До принципів конституційного контролю слід віднести окремі загальні принципи державного контролю, тобто ті, що відтворюють засади контролю, незалежно від сфери державно-правової діяльності (верховенство права, законність, гласність, ефективність), та спеціальні принципи, які відображають особливості конституційного контролю як виду державного контролю (принцип незалежності здійснення конституційного контролю, принцип неупередженості, принцип загальнообов'язковості й остаточності результатів конституційного контролю, принцип науковості). При цьому системоутворююче значення мають принципи верховенства права та законності, які є основоположними засадами правової регламентації суспільних відносин у сфері конституційного контролю.

6. Конституційний контроль не належить до функцій жодної з гілок влади у зв'язку з тим, що, по-перше, інститут конституційного контролю покликаний вирішувати питання, пов'язані із розмежуванням повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, а також між органами загальнодержавного та регіонального (місцевого) рівня, по-друге, конституційний контроль покликаний убезпечити органи публічної влади від прийняття актів, які суперечитимуть волі та інтересам народу як єдиного джерела влади в демократичній державі.

Функціонально перебуваючи за межами будь-якої із традиційних гілок влади, конституційний контроль визначальним чином впливає на забезпечення чіткого балансу між гілками влад і є важливим чинником реалізації системи стримувань і противаг у демократичних країнах світу та здійснює суттєвий вплив на всі види публічної влади: як на державну владу, так і на безпосереднє народовладдя та місцеве самоврядування.

7. Конституційний нормоконтроль представляє врегульовану основним законом та законодавством держави діяльність спеціально уповноважених органів державної влади з перевірки на відповідність нормам конституції, її духу та принципу конституційної законності правових актів, що здійснюється з метою забезпечення верховенства основного закону та встановлення правової державності. Конституційний нормоконтроль є основним призначенням інституту конституційного контролю та основною формою його реалізації.

Підставами для визнання правових актів неконституційними зазвичай є невідповідність конституції відповідної держави змісту норми; невідповідність юридичній формі та неналежне юридичне оформлення; порушення конституційно встановленої процедури прийняття відповідного правового акта;

перевищення конституційних повноважень під час його прийняття, порядку набуття ним чинності.

8. Офіційне тлумачення як форма конституційного контролю – це діяльність уповноваженого державою органу, яка полягає в роз'ясненні змісту норми конституції або закону, з метою заповнення прогалин у регулюванні правових відносин, усунення розбіжностей у розумінні певної правової норми різними суб'єктами правореалізації.

В процесі здійснення офіційного тлумачення орган конституційного контролю має право враховувати зміни, які відбулись у суспільстві, однак лише в межах того змісту, який вклав у відповідний акт законодавець, жодних змін до правових норм, які ним тлумачаться, орган конституційного контролю вносити не може.

Незважаючи на те, що повноваження зі здійснення офіційного тлумачення конституції і, тим більше, законів притаманне далеко не всім державам, воно є важливою формою реалізації конституційного контролю, оскільки функціонально переважає і навіть визначає глибинну сутність нормоконтролю та інших форм реалізації цього правового інституту, сприяючи його ефективному функціонуванню в механізмі здійснення публічної влади.

9. Правова природа конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності чітко виявляється під час вирішення питань щодо встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади. Відносини конституційного контролю у сфері встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади мають управлінський характер, оскільки в процесі здійснення таких повноважень органи конституційного контролю визначають предмети відання органів публічної влади.

Реалізація конституційного контролю у сфері встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади здійснюється двома способами: 1) закріплення повноваження про вирішення питань компетенції має непрямий характер, витікаючи з інших повноважень, наданих органу конституційного контролю; 2) конституція і законодавство безпосередньо відносять питання встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади до відання органу конституційного контролю.

10. Звернення приватних осіб до органів конституційного контролю, з одного боку, є ефективним засобом захисту прав та свобод, а з іншого – це одна з форм впливу на діяльність органів публічної влади. Найбільш ефективною формою захисту прав та свобод органами конституційного контролю є інститут конституційної скарги. Конституційна скарга – це звернення особи приватного права до органу конституційного контролю з вимогою перевірити конституційність певного правового акта або дії органу публічної влади або посадової особи, якщо такий акт або дія порушує її конституційні права та свободи.

Найбільш поширеною моделлю конституційної скарги на сьогодні є модель часткової конституційної скарги, що надає можливість оскаржувати нормативно-правові акти або їхні окремі види. Однак тенденцією розвитку інституту конституційної скарги можна вважати поширення моделі повної

конституційної скарги, яка передбачає можливість перевірки конституційності будь-яких правових актів, включаючи індивідуальні акти правозастосування.

11. Правова природа конституційного контролю як окремого виду державної контрольної діяльності значною мірою виявляється під час вирішення таких питань публічно-правового характеру, як питання, пов'язані з переслідуванням посадових осіб за порушення конституції, питання добровільної відставки глави держави, надання висновку про неможливість виконання президентом своїх повноважень з поважних причин, участь у процедурі розпуску парламенту, у сфері забезпечення конституційності виборів і референдумів, повноваження щодо контролю за конституційністю організації та діяльності політичних партій, конституційний контроль у випадках надзвичайних обставин у державі.

12. Процесуальні правовідносини у сфері реалізації конституційного контролю – це врегульовані конституцією, законодавством, регламентарними нормами суспільні відносини, які складаються між суб'єктами права в процесі реалізації конституційного контролю. Такі правовідносини мають специфічні риси, які виявляються в їхніх об'єктах, у складі та характері процесуальних прав і обов'язків суб'єктів цих відносин.

Аналіз зіставлення понять «конституційно-правовий спір», «конституційно-правовий конфлікт» та «конституційно-правова колізія» дозволяє стверджувати, що об'єктом процесуальних відносин у сфері конституційного контролю варто вважати не конституційний спір, а наявний чи можливий конституційно-правовий конфлікт.

Суб'єкти процесуальних відносин у сфері конституційного контролю – це органи влади і особи, які беруть участь у процесі реалізації конституційного контролю, а також органи влади і особи, які вступають у певні відносини з органом конституційного контролю, пов'язані з реалізацією конституційного контролю, які володіють певним процесуальним статусом та комплексом процесуальних прав та обов'язків. Залежно від ступеню участі у процесі реалізації конституційного контролю, суб'єкти цих відносин можна поділити на дві основні групи: 1) основні, до яких слід віднести орган конституційного контролю як організатора процедури конституційного контролю; 2) другорядні – суб'єкти, пов'язані з процесом реалізації конституційного контролю, які сприяють його реалізації.

13. Процес реалізації конституційного контролю – це регламентований процесуальними нормами порядок діяльності органів конституційного контролю з перевірки відповідності актів та дій (бездіяльності) органів публічної влади та їх посадових осіб приписам конституції, а також вирішення інших питань публічно-правового характеру, спрямованої на забезпечення верховенства конституції у правовій системі суспільства та прийняття на цій підставі загальнообов'язкових та остаточних актів.

Характерними рисами процесу конституційного контролю, який відрізняє його від процесу здійснення судочинства у судах системи судоустрою, слід віднести: 1) регулюється, як правило, регламентами спеціалізованих органів конституційного контролю (за умов європейської моделі конституційного

контролю), актами, які регламентують правила здійснення судочинства, або судовими прецедентами (за умов американської та змішаної моделей); 2) в основу процесу реалізації конституційного контролю покладені не всі принципи, на основі яких здійснюється судочинство в судах системи судоустрою; 3) на відміну від результатів здійснення судочинства в судах системи судоустрою, результати процесу реалізації конституційного контролю здійснюють визначальний вплив на публічно-правові відносини, на розвиток правової системи та державності загалом.

14. Підсумковий акт органу конституційного контролю – це правовий акт, який прийнятий відповідним органом конституційного контролю в межах своєї компетенції та у встановленому законом процесуальному порядку, містить висновки органу конституційного контролю, постановлені ним у результаті конституційного нормоконтролю, офіційного тлумачення конституції чи законів, здійснення інших, передбачених законодавством повноважень, а також має державно-владний характер, обов'язкову силу на всій території держави й оскарженню не підлягає. Підсумкові акти органів конституційного контролю мають нормативний характер, безпосередню дію, загальнообов'язковість, остаточність і юридичну силу, що дозволяє інтерпретувати конституційні норми і дискваліфікувати правові акти, а також непрямым чином давати оцінку правозастосовчій практиці.

Правові позиції органу конституційного контролю – це система аргументів, викладених у мотивувальній частині рішення та підсумкові висновки, викладені в резолютивній частині рішення, прийнятого за результатами конституційного контролю, які виражають ставлення органу конституційного контролю до певного публічно-правового явища (факту, проблеми), що відображають волю всіх або більшості членів органу конституційного контролю, мають загальний характер дії, є обов'язковими на всій території держави і володіють такою ж юридичною силою, як і самі акти суду, в яких вони містяться. Правові позиції Конституційного Суду можна поділити на два основні види: 1) правові позиції, сформульовані внаслідок конституційного нормоконтролю; 2) правові позиції, сформульовані внаслідок здійснення офіційного тлумачення конституції і законів.

15. Характерними особливостями, які відрізняють Конституційний Суд України від судів системи судоустрою та визначають місце в системі органів публічної влади України, є такі: відмінності функціонального характеру, оскільки Конституційний Суд здійснює особливу, лише йому притаманну функцію конституційного контролю; спеціальна система законодавства, яке регулює порядок здійснення конституційного контролю; відмінність у формуванні між судами системи судоустрою і Конституційним Судом; особливість суб'єктів і процесуальної форми здійснення конституційного контролю; різна предметна компетенція, відмінності у юридичній природі підсумкових актів. Конституційний Суд України є одним із найвищих конституційних органів публічної влади в Україні, головною функцією, призначенням якого є конституційний контроль як окремий вид державної

контрольної діяльності. І саме такий його статус – органу конституційного контролю – необхідно закріпити на конституційному та законодавчому рівні.

16. Важливе значення для ефективного здійснення повноважень Конституційним Судом України має питання розмежування політики і права у його діяльності. Конституційний Суд України є важливим елементом політичної системи, однак політична функція цього органу може і повинна реалізовуватися лише у формі конституційного контролю. Саме Конституційний Суд України як незалежний, політично незаангажований орган може виступати гарантом забезпечення чіткого розподілу влади та конституційної законності в державі.

17. З метою забезпечення підвищення ефективності організації та реалізації конституційного контролю необхідним є вдосконалення конкурсного порядку відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України, підвищення вимог до кандидатів на ці посади, включення до переліку повноважень Конституційного Суду України права здійснювати наступний конституційний контроль законів України про внесення змін та доповнень до Конституції України та права вирішення питань про встановлення та розмежування компетенції між органами публічної влади як за горизонтальним, так і за вертикальним принципом, вдосконалення національної моделі конституційної скарги на основі позитивного зарубіжного досвіду, повернення Конституційному Суду України право здійснювати офіційне тлумачення законів, з урахуванням недоліків попереднього правового регулювання здійснення ним цього повноваження, конституційне та законодавче визначення механізму виконання рішень Конституційного Суду України.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Монографічні видання:

1. Івановська А. М. Правові засади функціонування Конституційного Суду України : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. 223 с.

2. Івановська А. М. Місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Публічна влада в Україні : проблемні аспекти та шляхи вдосконалення* : колективна монографія / О. М. Буханевич, А. М. Івановська, І. Л. Литвиненко та ін. ; за заг. ред. доктора юридичних наук, доцента Буханевича О. М. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 108-154.

3. Івановська А. М. Конституційний контроль : теорія та практика реалізації : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова 2020. 558 с.

Рецензія:

Биков О. М. Комплексне дослідження конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності (рецензія на монографію Івановської А. М. «Конституційний контроль : теорія та практика реалізації»). *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 197-199.

2. Статті у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних науково-метричних баз, та в інших фахових виданнях України:

4. Івановська А. М. Конституційне правосуддя і захист прав людини: позитивний зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3 (15). С. 36-42.

5. Івановська А. М. Юридична природа актів Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 42-50.

6. Івановська А. М. Окремі питання визначення конституційності правових актів Конституційним Судом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 23-31.

7. Білоусов Ю. В., Івановська А. М. Шляхи забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 58-68.

8. Білоусов Ю. В., Івановська А. М. До питання про причини невиконання рішень Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2007. Вип. 180. С. 47-55.

9. Івановська А. М. До питання про обов'язковість виконання рішень Конституційного Суду України органами державної влади. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 460-463.

10. Івановська А. М. Питання політики і права в діяльності Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 272-280.

11. Івановська А. М. Офіційне тлумачення Конституції і законів України як повноваження Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 19-35.

12. Івановська А. М., Чудик-Білоусова Н. І. Захист трудових і соціальних прав у практиці Конституційного Суду України : сучасний стан та перспективи розвитку. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (50). С. 245-258.

13. Івановська А. М. До питання про місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1 (53). С. 12-26.

14. Івановська А. М. Правові позиції Конституційного Суду України : поняття та характерні ознаки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 27-41.

15. Івановська А. М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2 (66). С. 24-35.

16. Івановська А. М. До питання про офіційне тлумачення законів України. *Публічне право*. 2018. Спеціальний випуск. С. 75-81.

17. Івановська А. М. Конституційна скарга як ефективний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина органами конституційного контролю: недоліки вітчизняної моделі. *Соціологія права*. 2019. Спецвипуск, присвячений 23-ій річниці Конституції України. С. 12-15.

18. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю : змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9-18.

19. Буханевич О. М., Івановська А. М. Принципи конституційного контролю як специфічного виду державного контролю : сутнісна характеристика. *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 67-79.

20. Івановська А. М. Законність, конституційна законність та конституційність як засади здійснення конституційного контролю : до питання співвідношення понять. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 43-46.

21. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234-237.

22. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України : до питання про місце в системі розподілу влад. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 16-25.

3. Статті в наукових періодичних виданнях іноземних держав з юридичних наук:

23. Ивановская А. Н. Проблемные вопросы проверки конституционности международных договоров Конституционным Судом Украины. *Наука. Общество. Государство. Электронный научный журнал*. 2013. № 3 (3). URL : http://esj.pnzgu.ru/files/esj.pnzgu.ru/ivanovskaya_am_13_3_07.pdf.

24. Ивановская А. Н., Чудык-Белоусова Н. И. Роль Конституционного Суда Украины в защите трудовых прав. *Трудовое и социальное право*. 2014. № 4 (12). С. 33-40.

25. Ивановская А. Н. Отдельные вопросы правового регулирования института конституционной жалобы. *Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы*. Серыя 4. Правазнаўства. 2019. Том 9. № 2. С. 6-16.

26. Ivanovska A. Constitutional control in the mechanism of exercising public power. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. (volume 2). S. 47-52.

27. Ivanovska A. Theoretical and Legal Principles of the State Control System. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. (volume 1). S. 144-149.

28. Ивановская А. Процесс реализации конституционного контроля : отдельные теоретико-правовые вопросы. *Art and Science*. 2020. Vol. 2 (2). S. 30-50.

4. Навчальні посібники:

29. Івановська А. М. Конституційне право зарубіжних країн : навчальний посібник. В 2-х частинах. Частина 2. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. 653 с. (Глава 11. Конституційний контроль у зарубіжних країнах). С. 446-518.

30. Івановська А. М. Конституційний Суд України як гарант місцевого самоврядування в Україні. *Муніципальне право України* : навчальний посібник /

О. М. Буханевич, С. Г. Стеценко, І. Л. Самсін та ін. ; за заг. ред. доктора юридичних наук, професора Буханевича О. М. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 375-384.

5. Публікації та статті в інших виданнях:

31. Івановська А. М. До питання про юридичну природу актів органів конституційної юстиції. *Актуальні проблеми конституційного права та державотворення* : зб. наук. пр., присвячений 70-ій річниці з дня народження першого голови Конституційного Суду України Л. П. Юзькова / за заг. ред. В. М. Олуйка. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2008. Частина 1. С. 157-160.

32. Ивановская А. Н. Правовые позиции Конституционного Суда Украины. *Национальная государственность и европейские интеграционные процессы* : в 2 т. : сб. науч. тр. / редкол. : С. А. Балашенко [и др.]. Мн. : Изд. центр БГУ, 2008. Т. 2. Проблемы унификации законодательства в Содружестве Независимых Государств и Европейском Союзе. С. 20-23.

33. Ивановская А. Н. Политико-правовой аспект в деятельности Конституционного Суда Украины. *Динамика правотворчества и правоприменения в новых условиях развития экономики* : сб. научн. тр. ; в 2-х ч. / Ин-т парламентаризма и предпринимательства ; под ред. А. А. Квяткович [и др.]. Мн. : ИПП, 2012. Ч. 1. С. 48-53.

34. Ивановская А. Н. Проблемные вопросы конкурсного отбора кандидатов на должность судьи Конституционного Суда Украины. *Юридическая наука и практика: наследие, состояние и перспективы развития* : сб. науч. ст. / ГрГУ им. Я. Купалы. : ред. кол. С. Е. Чебуранова (гл. ред.) [и др.]. Гродно : ГрГУ, 2018. Часть 1. С. 93-96.

35. Ивановская А. Н. К вопросу об условиях приемлемости конституционной жалобы. *Тенденции развития юридической науки и практики совершенствования правовых институтов в условиях формирования инновационного общества* : сб. науч. ст. В 2-х ч. Ч 1. / Гр.ГУ им. Я. Купалы ; редкол. : С.Е. Чебуранова (гл. ред.) [и др.]. Гродно : Гр.ГУ, 2019. С. 19-22.

6. Тези наукових доповідей:

36. Ивановская А. Н. Актуальные вопросы защиты прав и свобод человека Конституционным Судом Украины. *Правовое обеспечение устойчивого развития Республики Беларусь в контексте интеграционных процессов* : материалы I Республиканской научно-практической конференции (г. Гомель, 6 – 7 апреля 2006 года) : в 2 ч. / ред. кол. : Е. В. Богданов, Л. А. Краснобаева, Т. Г. Кравченко, И. И. Эсмантович ; Мин-во обр. РБ. Гомель : УО «ГГУ им. Ф. Скорины», 2006. Ч. 1. С. 48-52.

37. Івановська А. М. Поняття та значення правових позицій Конституційного Суду України. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні* :

матеріали Всеукраїнської міжвузівської наукової конференції молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 28 квітня 2006 року). Івано-Франківськ, 2006. С. 98-101.

38. Івановська А. М. Засоби захисту прав і свобод людини і громадянина органами конституційної юстиції: європейський досвід. *Актуальні питання реформування правової системи України* : зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 2 – 3 червня 2006 р.) : у 2-х т. / уклад. Т. Д. Климчук, І. М. Якушев. Луцьк : Вежа, 2006. Т. 1. С. 120-123.

39. Івановська А. М. Актуальні питання забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 8 – 9 лютого 2007 року). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка, 2007. С. 167-169.

40. Івановська А. М. Конституційна скарга як засіб захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез Міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12 – 13 листопада 2010 р.) : у 4-х част. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2010. Частина друга. С. 39-41.

41. Івановська А. М. Актуальні питання забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. за результатами Другої науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 4 березня 2011 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2011. С. 325-333.

42. Івановська А. М. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні* : зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 15-й річниці прийняття Конституції України (м. Хмельницький, 17 червня 2011 р.). Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2011. С. 76-80.

43. Івановська А. М. До питання про місце судової влади в системі розподілу влад демократичних країн світу. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез Міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 – 19 листопада 2011 р.) : у 4-х част. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2011. Частина друга. С. 92-95.

44. Івановська А. М. Особливості дії у часі актів Конституційного Суду України. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. за результатами Третьої науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 – 15 червня 2012 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2012. С. 354-359.

45. Ивановская А. Н. Проблемы регулирования рассмотрения компетенционных споров Конституционным Судом Украины в контексте зарубежного опыта. *Актуальные проблемы развития правовой системы Республики Беларусь* : материалы Республиканской научно-

практической конференции с международным участием (Минск, 26 октября 2012 г.) / отв. ред. Г. А. Короленок. Минск : БГЭУ, 2012. С. 85-87.

46. Ивановська А. М. Перспективи визначення заходів відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез Міжнародної наукової конференції «Одинадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 – 24 листопада 2012 р.) : у 4-х част. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2012. Частина друга. С. 77-79.

47. Ивановська А. М. До питання про забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. за результатами Четвертої науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 18 – 19 жовтня 2013 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2014. 314 с., С. 82-95.

48. Ивановська А. М. Правозахисна діяльність Конституційного Суду України у сфері кримінального судочинства України. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 жовтня 2014 року) : в 2 т. К. : Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 2. С. 148-153.

49. Ивановська А. М. До питання про зміст правотворчої функції Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми юридичної науки*: Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Тринадцять осінні юридичні читання». (м. Хмельницький, 14 – 15 листопада 2014 року). Частина 2. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2014. С. 27-30.

50. Ивановская А. Н. К вопросу о правовой природе решений Конституционного Суда Украины об официальном толковании Конституции и законов. *Актуальные проблемы современного публичного и частного права* : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 9 апреля 2015 г.). Минск. : Экоперспектива, 2015. С. 33-35.

51. Ивановська А. М. Щодо принципів відмінностей Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Чотирнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 – 24 жовтня 2015 року). Частина 1. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 25-27.

52. Ивановська А. М. До питання про гарантії недоторканості суддів Конституційного Суду. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «П'ятнадцять осінні юридичні читання». (21 – 22 жовтня 2016 року). Частина 1. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 56-58.

53. Ивановська А. М. Роль Конституційного Суду України у захисті соціальних прав особи. *Актуальні питання регулювання відносин у сфері соціального забезпечення* : збірник тез доповідей круглого столу. (м. Хмельницький, 6 листопада 2015 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 40-46.

54. Івановська А. М. Щодо питання про офіційне тлумачення законів України. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Шістнадцяті осінні юридичні читання». (м. Хмельницький, 20 – 21 жовтня 2017 року). Частина 1. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 52-54.

55. Івановська А. М. Питання місцевого самоврядування в актах Конституційного Суду України. *Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні* : Збірник тез VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2017 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 48-55.

56. Івановська А. М. До питання про формування Конституційного Суду України. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 23 – 30 квітня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018, С. 48-52.

57. Івановська А. М. Предмет конституційного контролю, що здійснюється за конституційними скаргами фізичних та юридичних осіб: європейський досвід. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19 – 20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 116-118.

58. Івановська А. М. До питання про підстави подання конституційної скарги. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Сімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 19 – 20 жовтня 2018 року) : [у 2-х част.]. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. Перша частина. С. 78-81.

59. Івановська А. М. Недоліки правового регулювання умов прийнятності конституційної скарги в Україні. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації» (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року). [у 2-х част.]. Частина 1. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 191-194.

60. Омельчук О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль: до визначення змісту поняття. *Права людини і національна безпека : роль органу конституційної юрисдикції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Права людини і національна безпека : роль органу конституційної юрисдикції» (Київ, 27 червня 2019 року). Конституційний Суд України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020. С. 204-212.

61. Івановська А. М. Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції: організаційно-правові та функціональні відмінності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 24 – 25 жовтня

2019 року). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2019. С. 18-21.

62. Івановська А. М. Особливості правової природи актів органів конституційного контролю. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року) : Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2019. С. 123-126.

63. Івановська А. М. До питання про державно-правову природу конституційного контролю. *Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства в Україні та зарубіжних державах* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2019 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка Київ, 2019. С. 113-117.

64. Буханевич О. М., Івановська А. М. До питання про правову природу державного контролю. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 28 лютого – 3 березня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 60-63.

65. Буханевич О. М., Івановська А. М. Сутність та види принципів державного контролю. *Міжнародне та національне законодавство : способи удосконалення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 3 – 4 квітня 2020 року). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2020. С. 130-133.

66. Івановська А. М. До питання про сутність поняття «публічна влада». *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 8 – 9 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 138-143.

67. Івановська А. М. До питання про доцільність віднесення конституційного контролю до окремої гілки влади. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні : питання взаємодії* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 8 – 9 травня 2020 року). Ужгородський національний університет. Ужгород., 2020. С. 28-32.

68. Івановська А. М. Основні підходи до розуміння сутності державного контролю. *Актуальні питання вдосконалення національного законодавства* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 14 травня 2020 р.). Маріуполь : ДонДУУ, 2020. 133 с. С. 31-33.

69. Івановська А. М. Роль конституційного контролю у забезпеченні балансу державної влади: теоретико-правовий аспект. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав.

2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. С. 325-327.

70. Івановська А. М. Верховенство права як основоположний принцип конституційного контролю. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «*Малиновські читання*», м. Острог, 22 травня 2020 року. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. С. 35-36.

71. Івановська А. М. До питання розмежування понять «контроль» та «нагляд» в адміністративному праві. *Адміністративно-правова доктрина і практика в умовах сучасних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративно-правова доктрина і практика в умовах сучасних викликів», м. Київ, 4 – 5 червня 2020 року / ред. кол. Гриценко І. С., Мельник Р. Л. та ін. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 17-20.

72. Івановська А. М. Окремі особливості функціонування змішаних моделей конституційного контролю. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : зб. матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції. (Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 16 жовтня 2020 р.) / упоряд. І. Д. Софінської. Львів Каменярь, 2020. С. 105-109.

73. Івановська А. М. Об'єкт процесуальних відносин у сфері реалізації конституційного контролю. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол. : О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2020. С. 199-202.

АНОТАЦІЯ

Івановська А. М. Конституційний контроль в системі державного контролю: теоретико-правові та праксеологічні засади. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право; 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню конституційного контролю в системі державного контролю. Охарактеризовано категоріально-змістові передумови дослідження інституту конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності. Проаналізовано історію становлення та сучасні моделі конституційного контролю. Визначено методологічні засади правового дослідження конституційного контролю як організаційно-правової форми діяльності держави. Розкрито поняття конституційного контролю як виду державної контрольної діяльності та проаналізовано його принципи. Досліджено місце конституційного контролю в механізмі здійснення публічної влади. Проведено аналіз функціональних аспектів реалізації конституційного контролю. Охарактеризовано основні особливості процесуальних відносин у сфері реалізації конституційного контролю. Досліджено правову природу підсумкових актів органів конституційного контролю як результату

формалізації його здійснення. Розглянуто теоретико-правові та нормативні засади інституту конституційного контролю в Україні, наголошено на основних відмінностях Конституційного Суду України від судів системи судоустрою, його місці в системі розподілу влад. Зосереджено увагу на шляхах нормативного-правового забезпечення підвищення ефективності реалізації конституційного контролю як окремого виду державного контролю в Україні.

Ключові слова: державний контроль, система державного контролю, конституційний контроль, розподіл влад, органи публічної влади, конституційність, процес реалізації конституційного контролю, Конституційний Суд України, суди системи судоустрою, ефективність реалізації конституційного контролю.

АННОТАЦИЯ

Ивановская А. Н. Конституционный контроль в системе государственного контроля: теоретико-правовые и праксеологические основы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальностям: 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право; 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Институт законодательства Верховной Рады Украины. – Киев, 2021.

Диссертация посвящена комплексному исследованию конституционного контроля в системе государственного контроля. Охарактеризованы категориально-содержательные предпосылки исследования института конституционного контроля как вида государственной контрольной деятельности. Проанализирована история становления и современные модели конституционного контроля. Определены методологические основы правового исследования конституционного контроля как организационно-правовой формы деятельности государства. Раскрыто понятие конституционного контроля как вида государственной контрольной деятельности и проанализированы его принципы. Исследовано место конституционного контроля в механизме осуществления публичной власти. Проведен анализ функциональных аспектов реализации конституционного контроля. Охарактеризованы основные особенности процессуальных отношений в сфере реализации конституционного контроля. Исследована правовая природа итоговых актов органов конституционного контроля как результата формализации его осуществления. Рассмотрены теоретико-правовые и нормативные основы института конституционного контроля в Украине, подчёркиваются основные отличия Конституционного Суда Украины от судов системы судоустройства, его место в системе разделения властей. Сосредоточено внимание на путях нормативного правового обеспечения повышения эффективности реализации конституционного контроля как отдельного вида государственного контроля в Украине.

Ключевые слова: государственный контроль, система государственного контроля, конституционный контроль, разделение властей, органы публичной

власти, конституционность, процесс реализации конституционного контроля, Конституционный Суд Украины, суды системы судоустройства, эффективность реализации конституционного контроля.

SUMMARY

Ivanovska A.M. Constitutional control in the system of state control: theoretical, legal and pro-economic principles. – Manuscript.

Thesis submitted for the scientific degree of Doctor of Law in specialties: 12.00.02 – Constitutional Law; Municipal Law; 12.00.07 – Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law. – Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. – Kyiv, 2021.

The thesis is devoted to a comprehensive study of constitutional control in the system of state control. The category-content preconditions of the study of the Institute of Constitutional Control as a type of state control activity have been described. It has been analyzed the history of formation and modern models of constitutional control. The author has defined the methodological principles of legal research of constitutional control as an organizational and legal form of activity of the state. The author reveals the concept of constitutional control as a type of state control activity. Constitutional control is a specific activity of state bodies endowed with special competence directly in the main law, based on law enforcement and law-making principles and aimed at ensuring the supremacy of the constitution in the legal system of society, which is carried out according to a strictly defined procedure and consists in checking, identifying, ascertaining and eliminating inconsistencies to the constitution of laws, other normative acts, as well as actions (inaction) of public authorities, organizations or public associations, implementation of official interpretation of the constitution and laws and making decisions on this basis that are binding and final in their legal consequences. The characteristic features of constitutional control are analyzed, taking into account such features of state control as: legal nature of activity, forms of state control, relations between controlling and controlled subject, object of state control, right of state control body to cancel acts of controlled subject. The principles of constitutional control are analyzed. The author's definition of the principles of constitutional control is formulated, which means key ideas, basic principles of organization and implementation of the activity of state bodies endowed with special competence to check, identify, ascertain and eliminate inconsistencies to the constitution of legal acts, actions (inaction) of public authorities, organizations or public associations and to exercise other powers that ensure the improvement, efficiency and effectiveness of such activities. It is proved that determining the principles of constitutional control should be based on the analysis of the principles of state control, taking into account the specifics of constitutional control as a type of state control activity. It has been investigated the place of constitutional control in the mechanism of public power. It has been proven that functionally outside any of the traditional branches of government, constitutional control has a decisive effect on ensuring a clear balance between branches of government and has a significant impact on all types of public power, addressing the issue of establishment and separation of powers between legislative, executive and

judicial branches, as well as between bodies of national and regional (local) level. The research carries out analysis of functional aspects of the implementation of constitutional control. The thesis describes concepts and peculiarities of constitutional control of norms as the main form of implementation of constitutional control. The legal nature of the official interpretation as a form of implementation of constitutional control, its content, orientation, and the limits of implementation has been revealed. The thesis offers a meaningful characteristic of constitutional control in the sphere of establishing and differentiation of competence between public authorities. The peculiarities of constitutional control in the sphere of protection of human and citizen's rights and freedoms have been defined. The author has analyzed other forms of implementation of constitutional control related to the resolution of public-legal issues. The main features of procedural relations in the sphere of implementation of constitutional control as well as the procedural order for the implementation of constitutional control have been defined. The research investigates the legal nature of the final acts of the constitutional control bodies as a result of formalization of its implementation. It has been considered the theoretical, legal and regulatory principles of the Institute of Constitutional Control in Ukraine. The thesis emphasizes the main differences of the Constitutional Court of Ukraine from the courts of the judiciary system, its place in the system of distribution of powers. It is alleged that the Constitutional Court of Ukraine is organizationally and functionally outside the judiciary and other branches of government and is a part of the sphere of provision of state organization in general, because it is a body that, exercising constitutional control, ensures the exercise of state power. It is the highest constitutional body in the mechanism of public authority of Ukraine, which has the right to control all other public authorities. The attention has been focused on the ways of regulatory and legal support in order to improve the effectiveness of the implementation of constitutional control as a separate type of state control in Ukraine.

Key words: state control, state control system, constitutional control, distribution of powers, public authorities, constitutionality, the process of implementation of constitutional control, Constitutional Court of Ukraine, courts of the judiciary system, effectiveness of implementation of the constitutional control.